

Kapya yañ atu ba Pol hatô hi Kolin Abô môn

Kêdônwaga abôyañ êmô Kolin ba enañ nena Pol miñ aposel anôn ami. Lôk enañ nena Pol ma anyô abôyañ. Pol halañô abô takên ba intu hatô kapya êntêk ek injik thô nena nê takên iniñ abô ma abôyañ. Ma hanañ haviñ nena da takatu ba thêlô bôk enañ nena tem nênem ma nênem ni.

Pol hamô Masedonia ba hatô kapya êntêk hadên 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbên lahaviñ yambitak êtôm Yisu Kilisi anên aposel yai lôk aiañ Timoti ato kapya êntêk hadên Wapômbên anên avômalô anên Kolin lôk avômalô mathen takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anên Kamik Wapômbên lôk Anyô Bên Yisu Kilisi.

Wapômbên atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbên. Yani ma alalôaniñ Anyô Bên Yisu Kilisi anên lambô ma lahiki anên alañ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anên malaiñ lomaloma ba hayô siñ ba halelope. Ma donjom yani hathak hêv alalô thêvô aên iyom. Aên ba alalô apôm malaiñ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiñ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbên hêv hadên

* **1:3:** Lom 15:5 * **1:4-5:** Sng 34:19

alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiņ ek môlô noja bulubiņ lôk thêvô. Ma Kîlisi hêv yêlô thêvô êņ ek môlô noja aêņ iyom. Aêņ ba ôpôm malaiņ hatôm yêlô êņ ma thêvô êņ hadum ba tem numiņ lôklokwaņ lôk malîyaô. ⁷ Môlô unim malaiņ hatôm yêlôaniņ ma yêlô aêv maleņiņ nena môlô tem numiņ lôklokwaņ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaņ thêlô, nodañô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiņ lôk vovaņ bêņ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoņ nena tem nama. ⁹ Avanôņ! Yêlô kapôlôņiņ hanaņ nena tem yêlô nama êtôm enaņ hathak anyô kambom hamiņ loņ idum abô. Malaiņ êņ hadum ba yêlô anaņ nena, “Wapômbêņ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik ñê ñama liņ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vê hêk malaiņ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loņbô. Môlônim ku hêk ek noteņ mek ma yêlô aêv maleņiņ nena tem yani nêv yêlô bulubiņ. Avanôņ! Avômalô bêņ anôņ neteņ mek êndêņ Wapômbêņ ma tem nêv wapôm êndêņ yêlô. Ma tem avômalô bêņ anôņ nêgê lôk nenaņ leņiņmavi êndêņ Wapômbêņ.

Pol miņ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miņ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêņ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiņ yêlôaniņ ku ba ayê nena avaloņ Wapômbêņ anêņ auk ba anaņ abô anôņ ma miņ avôv môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liņ ami. Yêlô adum aêņ hadêņ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviņ môlô ma yêlô ayabiņ i dedaņ mavi ek nandum aêņ

* **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32

* **1:10-11:** 2Ti 4:18

* **1:12-14:**

2Ko 5:12; Plp 2:16

iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêḡ mômô êḡ ma yêlôaniḡ auk anôḡ ba mômô lêk osam ba oyala yôv. Aêḡ ba yêlô ayé yêlôaniḡ ku nena mavi. Ma lêk mômô oyala yêlôaniḡ auk dokte. Yakô vêmam ka tem mômô noyala yêlôaniḡ auk lôkthô ma tem alalô napesaḡ abô imbiḡ i. Ma waklavôḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ endelêm ma tem mômô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam mômô aêḡ iyom.

15-16 *Ma yahayala nena mômônim auk ma hatôm yenaḡ. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek mômô vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak loḡbô ek mômô nônêm ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenḡhaviḡ yasôk ek mômô bôlônḡ ju ma yanêm yalenḡmavi bôlônḡ ju êndêḡ mômô. 17 Ma donḡtom yahik yenaḡ auk liliḡ. Ba lêk mômô onaḡ nena ya anyô auk pik ba yahasau mômô ba miḡ yahathôk ami. Ba mômô onaḡ nena ya hathak yahananḡ abô luvi nena “avanôḡ” lo “mi”, aêḡ e?

18 Wapômbêḡ hathak hanaḡ abô avanôḡ iyom. Ba intu yêlôaniḡ abô takatu ba anaḡ ma avanôḡ aêḡ iyom ba miḡ anaḡ abô takêḡ lôk leḡ luvi ami.

19 *Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ nakaduḡ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anaḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ mômô ba Wapômbêḡ hanaḡ abôla hathak yani ma miḡ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ anêḡ “avanôḡ!” 20 *Wapômbêḡ habutiḡ abô lomaloma ba hanaḡ, “Avanôḡ! Yisu Kilisi tem injik yenaḡ abô sapêḡ thô.” Ba intu alalô aêvhaviḡ Kilisi ba anaḡ nena “avanôḡ” ek Wapômbêḡ enja athêḡ lôkmaḡḡiḡ. 21 Ma Wapômbêḡ da hanaḡ nena alalô

* 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Ap 18:5 * 1:20: ALK 3:14

ma Kilisi anêḡ avômalô ba habi baḡ hayô hêk yani lôk alalô aêḡ iyom ek embatho alalô loḡ ek nam-bitak anêḡ avômalô. ²² *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêḡ avômalô ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlôḡḡḡ ek nayala nena anêḡ abô tem injik anôḡ.

²³⁻²⁴ *Yêlô miḡ anyô bêḡ ek nasaḡ môlô ba nanaḡ nena, “Nônêḡmimbiḡ.” Mi! Môlôda bôk ôêvhaviḡ ba umiḡ lôklokwaḡ yôv. Ba intu alalô ḡê lôk iviyaḡ ek nandum ku imbiḡ i ma nanêḡm leḡḡḡmavi ni ba êlêḡ. Aêḡ ba yahamiḡ Wapômbêḡ ma ba yahananaḡ abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêḡm malaiḡ êndêḡ môlô ba intu miḡ yahathôk ami.

2

¹ *Ba yenaḡ auk thektheḡ nena tem miḡ yasôk lôk malaiḡ bôlôḡ te imbiḡ ami. ² Yahêv malaiḡ hadêḡ môlô ma opalê te tem indum yalenḡmavi? Môlô takatu ba yahêv malaiḡ e? Yakô mi. ³ Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yalenḡmavi. Aêḡ ba bôk yahato kapya ek alalô miḡ naja malaiḡ ami. Yenaḡ auk ma thektheḡ nena alalô lôkthô lêk athak doḡtom lôk leḡḡḡmavi iyom. ⁴ *Yalenḡmalaiḡ lôk yalenḡ hik ya ma yahalaḡ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalenḡ thôk. Miḡ yahato kapya êḡ ek nêḡm môlô malaiḡ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenḡhaviḡ môlô bêḡ anôḡ.

Nodate kapôlôḡmim ek ḡê idum kambom

⁵ Malaiḡ takatu ba ôpatu hêv hadêḡ ya Pol ma hatôm hêv malaiḡ êḡ hadêḡ alalô lôkthô. Betha

* **1:22:** 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * **1:23-24:** 1Pi 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21 * **2:4:** Ap 20:31

ya iyom mena alalô lôkthô la. ⁶ Malaiņ takatu ba bôk avômalô êvhaviņ êv hadêņ yani ma hatôm. ⁷ Ma ôpatu ba kapô malaiņ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siņ ek miņ la injiki ami. ⁸ Ba intu yahanaiņ lôklokwaņ nena mólô nopesaņ abô ba lemimmavi esak yani. ⁹ Bôk yahato hathak malaiņ takatu ek injik mólô thô ek yaņgê nena mólô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? ¹⁰ Injo. Betha ôpêņ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêņ ek yandate yenaņ aêņ iyom. Yahamiņ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôn ek yani ek yanêm mólô sa ¹¹* ek alalô miņ natak sawa bute ênjêk ek Sadaņ esau alalô ami. Alalô ayala anêņ auk êņ.

Aposel ma tabô lukmuk anêņ nê ku

¹²* Anyô Bêņ da hadum ba yaha Tloas ek yanaņ anêņ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêņ. ¹³* Ma doņtom miņ yahapôm Titi ami denaņ ba yakapôlôn malaiņ ba yahanaiņ yaņsiņ ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴ Aêņ ba nanêm leņiņmavi êndêņ Wapômbêņ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêņ avômalô ba aloyeņ lôk leņiņmavi. Wapômbêņ hadum ku hamô alalô kapôlônaiņ ba intu avômalô tem neja anêņ auk êtôm nômla ôv mavi emben luvuluvu. ¹⁵ Alalô ma Kilisi anêņ da atu ba ôv mavi ba êv hadêņ Wapômbêņ ba avômalô lôkthô iliņu ôv êņ. Avômalô takatu ba ewa bulubiņ lôk takatu ba i loņ nimbuliņ i. ¹⁶* Avômalô vi iliņu alalô hatôm nôm ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv

* **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Ap 20:1
* **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

thêlô i ek nema. Ma vi iliŋu alalô hatôm nô m ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nê m lôkmala. Aêŋ ba anyôla miŋ lôkmaŋiŋ anôŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ek neja valuselen. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv ba amiŋ thohavloma. Aêŋ ba anaŋ abô te ma avanôŋ iyom.

3

¹*Môlô osoŋ nena yêlô aêv i liŋ e? Mi. Yêlô miŋ anaŋ hadêŋ môlô nena noto kapya lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêŋ. Ma yêlô ma mi. ²*Môlôda intu yêlôaniŋ kapya atu eto hêk yêlô kapôlôŋiŋ. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³*Môlô uik thô nena môlô ma kapya halêm anêŋ Yisu. Ba yêlôaniŋ ku anêŋ anôŋ ma miŋ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Lovak Matheŋ. Miŋ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôŋiŋ.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba amiŋ Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba intu alalô ayala avanôŋ biŋ nena abô takêŋ ma avanôŋ iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmaŋiŋ ba hatôm nanaŋ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêŋ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶*Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doŋtom Lovak Matheŋ hêv lôkmala. Wapômbêŋ hadum yêlô abitak lôklokwan ek nandum tabô lukmuk anêŋ ku atu ba miŋ eto ami. Mi. Lovak Matheŋ da hayabiŋ.

* **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12;
Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25

Tabô lukmuk anêḡ lôkmaḡiḡ

⁷ *Tabô bô ma edabêḡ valu ba eto hathak. Ma deda bêḡ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israeḡ malenḡ loḡ ba miḡ hatôm nêḡê Mose thohavloma ami. Vêḡ ma deda hale hi yaôna ma doḡtom thêlô miḡ hatôm nêḡê ami denaḡ. Odaḡô! Tabô halêm lôk deda bêḡ ma doḡtom anêḡ ku ma havôv ḡama halêm haviḡ. ⁸ Ma Lovak Matherḡ anêḡ ku hamôḡ lôk anêḡ deda ma lôkmaḡiḡ anôḡ ek tabô bô anêḡ. ⁹ *Odaḡô! Tabô bô anêḡ ku ma halêm lôk deda. Ma doḡtom avômalô miḡ esopa ami ba intu Wapômbêḡ hanaḡ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêḡ ku ma hapesaḡ loḡôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôḡ. Ba intu anêḡ deda ma mabuḡ anôḡ hamôḡ ek tabô bô anêḡ. ¹⁰ Deda haveḡ yam hamôḡ ek yaḡ bô ba deda bô lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yaḡ halêm lôk deda ma doḡtom lêk hale hi mabô. Ma yaḡ ma tem ida imbi deda wak nômbêḡ intu. Ba intu anêḡ deda ma lôkmaḡiḡ anôḡ ek yaḡ.

¹² Aêḡ ba yêlô aêv malenḡ hadêḡ tabô lukmuk. Ba intu miḡ akô ami ma anaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹³ *Yêlô miḡ avuliv malenḡ siḡ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doḡtom yaḡi havuliv ma siḡ ba miḡ hatôm avômalô Israeḡ nêḡê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuḡ tabô takêḡ ma doḡtom iniḡ auk thektheḡ hatôm ivuliv i siḡ ba intu miḡ eyala abô takêḡ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miḡ hatôm nêḡ sôp êḡ vê êḡjêk anêḡ auk ek eyala abô takêḡ ami. Mi. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanôḡ! Lêk êntêk ḡê bêḡbêḡ esam Mose anêḡ

* **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17 * **3:13:** Kis 34:33

balabuņ ma doņtom sôp êņ havuliv kapôlôņiņ siņ denaņ. ¹⁶ *Ma anyôla hale i liliņ ba hasopa Anyô Bêņ êņ ma hatôm hêv sôp êņ vê. ¹⁷ *Anyô Bêņ ma hatôm Lovak Matheņ. Ma loņ atu ba Lovak Matheņ haveņ, êņ ma hatôm hapole alalôaniņ yak vê. ¹⁸ Alalô maleņiņ ma miņ avuliv siņ ami ba lêk ayê Anyô Bêņ anêņ deda lôkmaņgiņ hatôm alalô ayê thonaņiņ lo maleņiņ halôk liyali. Yanida intu Lovak Matheņ êņ ba hêv deda lôkmaņgiņ anôņ halêm ba halêm aleba abitak yaņda hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êņ thô ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uņ anôņ

¹ Ma Wapômbêņ lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêņ yêlô. Ba intu yêlô namiņ lôklokwaņ ma miņ natak ami. ² *Yêlô avôliņ dômiņ ek nôm mama takatu ba hêk loņ kapô ba miņ avuņ abô ba asau avômalô lôk aluviņ Wapômbêņ anêņ abô ami. Wapômbêņ hayê yêlô. Aêņ ba yêlô ik abô avanôņ thô ma avômalô ititiņ yêlôaniņ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôņ. ³⁻⁴ *Ma doņtom anyô bêņ bôlôņ êntêk Sadaņ bôk havuliv avômalô maleņiņ siņ ba miņ êvhaveņ ami. Ba intu yêlôaniņ Abô Mavi hêk loņ kapô ma avômalô takêņ lêk idum ek nema ba miņ hatôm nêgê Abô Mavi anêņ deda atu ba enaņ hathak anyô lôkmaņgiņ Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêņ. ⁵ Yêlô anaņ bêņ nena Yisu Kilisi

* **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17;
1Te 2:5 * **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3

ma Anyô Bêḡ. Ma yêlôda atôm mômônim ḡê ku ek nandum Yisu anêḡ ku. Ma yêlô miḡ aêv yêlôda liḡ ami. ⁶*Wapômbêḡ bôk hanaḡ, “Deda tem imbi êyô êḡḡêk momaḡiniḡ ba imbitak deda”. *Môḡ Anôḡ 1:3* Ba Wapômbêḡ êḡ iyom intu habi deda êḡ halôk alalô kapôlôḡniḡ ek nagê Kilisi thohavloma. Êḡ ma hatôm alalô ayê Wapômbêḡ lôkmaḡniḡ aêḡ iyom.

⁷*Ma deda lôk Abô Mavi êḡ ma hatôm payeḡ atu ba halôk uḡ anôḡ kapô ek injik thô nena anêḡ lôklokwaḡ lôkmaḡniḡ ma Wapômbêḡ anêḡ ma miḡ halêm anêḡ alalô ami. ⁸*Vovaḡ lomaloma hapôm yêlô ma doḡtom miḡ hakapiḡ yêlô loḡ ami. Hadum ek injik yêlô sesoḡ aleba nanaḡ aisê. Ma doḡtom miḡ hadum yêlô popabuk ami. ⁹Maleḡ thêlêv hathak yêlô ma doḡtom ayala nena Anyô Bêḡ miḡ hatak yêlô ami. Êpêḡ yêlô ba ama yak ma doḡtom miḡ ama ami. ¹⁰⁻¹¹*Wak nômbêḡ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalo idum ek nijik yêlô vônô êḡ ma hatôm ik Yisu anêḡ lôkmala atu ba hamô yêlôaniḡ kupik pik thô. Aêḡ ba Yisu anêḡ ḡama lêk hamô yêlô leḡviḡkupik kapô ek injik Yisu anêḡ ḡama lôk lôkmala thô. Luvî êntêk lêk hamô. ¹²Aêḡ ba ḡama hadum ku hamô yêlô ma doḡtom lôkmala hadum ku hamô mômô.

¹³Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena, “Yahêvhaḡniḡ ba intu yahanaḡ.” *Kapya Yeḡ 116:10* Ma yêlô aêvhaḡniḡ aêḡ iyom. Ba intu yêlô anaḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô mavi. ¹⁴*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama ma tem indum

* **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5

* **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36 * **4:14:** 1Ko 6:14

aêḡ êndêḡ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiḡ Yisu. Aêḡ ba intu yêlô anañ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹⁵ Yahawa malaiḡ takêntêk ek nêḡ môlô sa ek Wapômbêḡ imbi anêḡ wapôm sam êndêḡ avômalô bêḡ anôḡ endeba leḡḡmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ esak leḡ.

¹⁶ *Aêḡ ba miḡ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêḡ ami. Mi. Alalô leḡḡḡkupik lêk hapalê ma doḡtom dahôlôḡḡḡ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniḡ malaiḡ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doḡtom tem injik anêḡ anôḡ lôkmaḡḡḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbeḡḡ intu sapêḡ ba êḡmô vuliḡ ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nôm takatu ba hôyê ma tem nêḡ yak ba ni. Ma nôm takatu ba miḡ hôyê ami ma tem êḡmô êtôm wak nômbeḡḡ intu sapêḡ. Ba intu miḡ maleḡḡḡkilik hathak nôm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiḡ nôm takatu ba miḡ hatôm nagê ami.

5

Leḡḡḡkupik lukmuk

¹ *Alalôaniḡ leḡḡḡkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliḡ unyak êḡ ma tem naja leḡḡḡkupik yaḡ atu ba hatôm unyak anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ba hamô malak leḡ ba tem êḡmô êtôm wak nômbeḡḡ intu sapêḡ. Unyak êḡ ma miḡ ḡê pik epeḡḡ hathak baheniḡ ami. ² *Ma alalô alaḡ ba adum ek naḡḡḡḡ leḡḡḡkupik malak leḡ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô

* **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16

* **5:1:** 2Ko 4:7 * **5:2:** Lom 8:23

alalô vov ek min namben kôlôlôn ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô len popam ba intu alan lôk lenjmalain ek naja kupik malak len ek lôkmala êtôkwên kupik pik. ⁵ Wapômbên hapesan alalô ek nambitak aên ma hatak anên dahô halôk alalô kapôlônin ek nayala nena anên abô ma tem injik anôn.

⁶⁻⁷ *Aêvhavin hayabin alalô. Ma min aêv alalôanin auk ek nôm atu ba ayê hathak malendaluk ami. Aên ba alalô ayala avanôn nena alalô amô lôk kupik pik ba intu min amô havin Anyô Bên ami. ⁸ *Avanôn! Alalô ayala auk ên ba apôvin ek natak kupik êntêk ba ana namô imbin Anyô Bên. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem namin Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tomtom naja alalôanin vuli. Ba intu amô pik mena amô havin Anyô Bên ma nanêm i videdaun ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlônin esak donjom imbin Wapômbên

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bên vubin ba tem nandum abô. Aên ba yêlô alôk avômalô lenin ek nesopa yani. Wapômbên hayala yêlôanin kapôlônin. Ma yahêvhavin nena môlô kapôlômim hayala yêlô aên iyom. ¹² Yêlô adum êk môlô nobam am esak yêlôanin ku lôk nonan bên êndên avômalô takatu ba êv thêlôda lin hathak nômkama viyain ma lenjpalin nômkama kapôlônin. Ma min yêlô aêv yêlôda lin ami. ¹³ Ma avômalô doho enan nena yêlô adum molo. Yov lôk. Hêk Wapômbên da. Ma vi

* **5:6-7:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9-10:** Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14

enaŋ nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Êŋ ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aêŋ ba Kilisi anêŋ lahaviŋ hayabiŋ alalô. ¹⁵ *Avanôŋ! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô ñê lôkmala takatu ba asopa yani nasôŋ alalôda paliŋ ma lemiŋimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aêŋ ba miŋ alalô nabalôŋ avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aêŋ hathak Kilisi. Ma doŋtom lêk ayala yani thêthôŋ. ¹⁷ *Aêŋ ba anyôla haveŋ haviŋ Kilisi êŋ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapômbêŋ hadum nôm takêŋ lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêŋ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êŋ. ¹⁹ *Ku êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliŋ alalôaniŋ kambom ek alalô namô labali mavi imbiŋ yani. Ma hêv ku ek nanaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêŋ ñê ku. Ba intu alaŋ ba awa Wapômbêŋ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêŋ athêŋ nena môlô nôlêm noja Wapômbêŋ anêŋ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv alalô sa ba hêv alalôaniŋ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma esak Kilisi anêŋ ku êŋ.

6

1-2 Yêlô lôk Wapômbêŋ adum ku haviŋ i. Yani

* **5:15:** Lom 14:7-8 * **5:17:** Lom 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Lom 5:10
 * **5:19:** Lom 3:23-25 * **5:21:** Hib 4:15

hanan,

“Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olan ma yahalanô

ba yahêv môlô bulubiņ yôv.” *Aisaia 49:8*

Môlô bôk owa Wapômbêņ anêņ wapôm yôv. Ba intu yêlô asonj môlô lokwan, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiņ.”

Ba intu miņ nundum ku êņ imbitak êtôm nôm oyanj ami.

Aposel ewa malaiņ bêņ hathak iniņ ku

³Yêlô adô ek anyôla enañ abôma esak Wapômbêņ anêņ ku. Ba intu adum ku êņ ek miņ nambuliņ avômalô iniņ auk ami. ⁴⁻⁵*Yêlô ma Wapômbêņ anêņ nê ku. Ba intu yêlô awa iniņ ku mavi takatu sa hadêņ môlô. Yêlô awa vovanj lôk malaiņ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôņ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêņ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiņ nômbêņ êntêk hapôm yêlô ma doņtom amiņ lôklokwan. ⁶*Lovak Mathen hamô haviņ yêlô ba ayala Wapômbêņ anêņ auk ba kapôlôņiņ ida hêk mabuņ ma yêlô nê malinyaô lôk yôhok ma wapôm. Ma yêlô leniņhaviņ avômalô ba miņ asau thêlô ami. ⁷Yêlô anañ abô avanôņ iyom haviņ Wapômbêņ anêņ lôklokwanj lôk avalonj anêņ thêthôn hatôm nômkama vovak hamô bahen luvi. ⁸Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enañ abô mavi hathak yêlô ma doho enañ abôma. Yêlô nê abô anôņ iyom ma doņtom avômalô vi elam yêlô nena nê abôyanj. ⁹*Avômalô pik

* **6:4-5:** 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Ti 4:12 * **6:9:** 2Ko 4:10

êthôn yêlô paliņ ma doņtom Wapômbêņ hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doņtom nôņgô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doņtom miņ ama ami. ¹⁰ Leņiņmalaiņ ma doņtom leņiņmavi wak nômbêņ intu. Yêlô ma ñê nômkama mi ma doņtom adum ba avômalô bêņ anôn ibitak ñê lôk nômkama bêņ. Yêlô nômkama mi ma doņtom nômkama sapêņ ma yêlôaniņ.

¹¹ O yenaņ avômalô Kolin! Yêlô anaņ abô lôkthô hi yaiņ ek môlô ma yêlô kapôlônin hik i ek môlô nôlêm. ¹² Yêlô miņ avasiņ kapôlônin ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³ *Aêņ ba yahanaņ hadêņ môlô hatôm lambô hanaņ hathak nakaduņ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêņ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Ñê daluk lôk ñê êvhavin miņ nesak doņtom ami

¹⁴ *Môlô miņ nômô imbiņ ñê daluk ami. Thêthôn lôk lokbaņ hatôm doņtom e? Deda lo momaņiniņ hatôm doņtom e? ¹⁵ Sadaņ Belial lo Kilisi hatôm leņiņmavi imbiņ i e? Mena ñê êvhavin lo ñê daluk hatôm nesak doņtom e? ¹⁶ *Ma Wapômbêņ anêņ unyak mathenj lôk ñgôkba hatôm nêmo imbiņ i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêņ lôkmala anêņ unyak mathenj hatôm anêņ abô hanaņ,
 “Tem yamô lôk yambenj imbiņ i
 ma ya tem êtôm thêlônin Wapômbêņ
 ma thêlô tem nimbitak yenaņ avômalô. *Wok Plis*

26:12

¹⁷ *Aêņ ba notak avômalô takêņ ma nômô daim.

* **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11 * **6:16:** 1Ko 3:16 * **6:17:** ALK 18:4

Ma miñ nobalonj lelaik takêñ ami ek batu yanja
môlô thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bêñ yahanañ aêñ.

¹⁸*Ya tem yambitak môlônim lemambô

ma môlô tem numbitak êtôm yenañ okna lo
avena. *2 Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêñ Lôklokwan yahanañ aêñ.”

7

¹Aiyañ thêlô, Wapômbêñ bôk habutiñ abô havin
alalô ba amô yani vibiñ. Ba intu natip ek nôm
takatu ba hadum alalô leñviñkupik lôk dahôlônin
habitak lelaik ek nayô unjlov ba nambitak mabun
lôk matheñ anôñ.

Avômalô Kolin ele kapôlônin liliñ ba Pol lamavi

²Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miñ adum
kambom lôk abulin anyôla lôk asau i ami. ³Miñ
yahanañ abô êñ ek yasañ môlô ami. Mi. Bôk ya-
hanañ nena môlô ma yenañ avômalô môlô. Ba intu
môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêñ
iyom. ⁴Yahayala avanôñ nena môlô avômalô mavi
ba yahabam môlô. Alalôaniñ malainj lomaloma
hamô ma donjom yalenj mavi hamô yakapôlônin sin
aleba yalenj halôk biñ.

⁵*Yêlô ayô Masedonia ma malainj lomaloma
hapôm yêlô aleba hik yêlô sesonj. Ibulin yêlô
lôbôlônin lôk ik vovak hadêñ yêlô ma yêlô leñinhiki
hathak malainj lomaloma vi havin. ⁶Ma donjom
Wapômbêñ atu ba hêv avômalô leñinjalainj thêvô,
hêv Titi ba hayô. ⁷Yani hanañ hadêñ ya nena môlô
lemhikam bêñ anôñ hathak malainj lomaloma ba

* **6:18:** Jer 31:9 * **7:5:** 2Ko 2:13

môlô vovaŋ ek alalô napesaŋ malaiŋ takêŋ imbiŋ i. Titi halaŋô môlônim abô êŋ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbêŋ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêŋ iyom ba yaleŋmavi anêŋ dôêŋ.

⁸* Bôk yahato kapy a ba hêv malaiŋ hadêŋ môlô. Ma doŋtom yada ma malaiŋ mi. Alikaknena. Yahêv malaiŋ atu ba hamô vauna ma yaleŋmalaiŋ aêŋ iyom. ⁹ Ma doŋtom lêk yaleŋmavi anôŋ. Ma yenaŋ kapy a hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba intu hadum yaleŋmavi e? Mi. Wapômbêŋ intu hadum ba hêv malaiŋ takêŋ hadêŋ môlô ba intu ole kapôlômim liliŋ. Aêŋ ba abô takatu ba yêlô anaŋ miŋ habuliŋ môlô ami. Ba intu hadum yaleŋmavi. ¹⁰* Wapômbêŋ hêv malaiŋ hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek neja bulubiŋ. Êŋ ma miŋ malaiŋ bêŋ ami. Ma doŋtom malaiŋ pik hathak hadum anêŋ ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odaŋô! Môlônim malaiŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ba hik môlô thô nena môlô vovaŋ ek notak auk kambom lôk udum ek uŋgwik môlôda thô nena môlô ma kambom mi. Môlô lemimmaniŋ lôk ôkô ma vovaŋ ek ôŋgô ya ek napesaŋ malaiŋ êŋ ek nanêm malaiŋ êndêŋ ôpatu ba hadum kambom êŋ. Avanôŋ! Môlô udum aêŋ ba intu hik thô nena môlô kambom mi. ¹² Aêŋ ba kapy a atu ba bôk yahato ma miŋ yahato ek imbuliŋ ôpatu ba hamiŋ yenaŋ ku loŋ siŋ lôk nêm yada liŋ ami. Mi. Yahato ek môlô numiŋ Wapômbêŋ ma ek injik môlôda thô nena môlô lemimhaviŋ yêlô bêŋ anôŋ. ¹³ Ma nôm takêŋ hadum ba havatho yêlô kapôlôŋiŋ loŋ.

* **7:8:** 2Ko 2:4 * **7:10:** Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêñ anônñ ba intu yêlô leññmavi bêñ anônñ aêñ iyom. ¹⁴ Yahabam môlô ba yahanañ hadêñ yani nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miñ ôêv mama hadêñ ya ami. Mi. Abô nômbêñ atu ba yêlô anañ hadêñ môlô, êñ ma avanônñ ba yêlôaniñ abô mavi atu ba anañ hathak môlô hadêñ Titi, ma abô êñ hik anônñ mavi aêñ iyom. ¹⁵ Môlô ôkô ba olowaliñ ma owa yani thô lôk olañô anêñ abô. Hayê aêñ ba lahaviñ môlô bêñ anônñ. ¹⁶ Lêk yahayala avanônñ nena môlô ma avômalô mavi ba intu yalenmavi anônñ.

8

Numbitak avômalô wapôm

¹ *Aiyañ thêlô, yêlô leññhaviñ môlô noyala wapôm atu ba Wapômbêñ hêv hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malainñ bêñ anônñ ba êv i sêkêya. Ma donjom leññmavi bêñ anônñ ba hayô siñ ba halelope ma iniñ malainñ êv i sêkêya anêñ anônñ ma wapôm ba êv bêñ anônñ hatôm da. ³ Yahanañ avanônñ biñ nena êv iniñ nômkama aleba miñ hatôm ami. Êñ ma thêlô êv doho haviñ. Thêlôda iniñ auk ma miñ anyôla hanañ hadêñ i ami. ⁴ Thêlô elañ hadêñ yêlô nena, “Yêlô vovañ ek nandum ku imbiñ avômalô vi ek nanêm Wapômbêñ anêñ avômalô mathenñ sa. Ba intu nandum mavi êndêñ yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êñ.” ⁵ Ma yêlô asonñ kambom! Avômalô takêñ iniñ ku môñ ma êv i hadêñ Wapômbêñ vêm ma esopa Wapômbêñ anêñ auk ba êv i hadêñ yêlô

* **8:1:** Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

haviņ. ⁶ Aêņ ba yêlô apôviņ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêĵ ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeĵa anêņ daņ am.” ⁷ *Môlô avômalô vuliņ biņ ba udum unim ku mavi ba hêv liņsiņ. Ôêvhaviņ ba onaņ abô batôņ oyaņ lôk oyala auk ma ôpôviņ ek nundum ku lôk lemimhaviņ yêlô. Aêņ ba intu nôĵnêĵ lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liņsiņ aêņ iyom.

⁸ Ya miņ hatôm anyô bêņ te ek yanaņ nena, “Undum aêņ” ami. Mi. Ma doņtom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leņiņhiki ek nêĵnêĵ avômalô vi sa. Ba intu yalenĵhaviņ yaņgê nena môlônim lemimhaviņ êņ ma avanôņ hatôm thêlô iniņ mena mi e? ⁹ *Ma môlô oyala Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ wapôm. Yani lôkmaņgiņ. Ma doņtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêĵnêĵ môlô sa ek batu numbitak lôkmaņgiņ.

¹⁰ Môlô ma avômalô mavi ba yenaņ auk ma aêĵtêk. Sondabêņ yaņ wakbôk ma môlô ôĵmôņ ek ôêv unim da. Ma miņ ôêv oyaņ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêņ ba valuselen viĵhê la takatu ba ôpôm ma nôĵnêĵ vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doņtom iyom. ¹² *Nôĵnêĵ lôk kapôlômim, êņ ma mavi. Ba miņ lemimbi nena nôĵnêĵ nôĵkama sapêņ êtôm da êĵdêņ Wapômbêņ ami. Nôĵnêĵ êtôm viĵhêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêņ lamavi. ¹³ Yêlôaniņ auk nena miņ nôĵdêlêk am ba nôĵnêĵ nôĵkama lôkthô ek nêĵnêĵ avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nôĵbi sam esopa avômalô iniņ

* **8:7:** 1Ko 16:1-2 * **8:9:** Mat 8:20; Plp 2:6-7 * **8:12:** Mak 12:43-44

bôk lo loŋ êmô. ¹⁴ Ma lêk môle nim bêŋ anôŋ hamô ba intu nô nê m thê lô sa. Yakô emben yam ma tem iniŋ bêŋ anôŋ ma tem nê nê môle sa aêŋ iyom. Êŋ ma lôkthô tem êtôm doŋtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nêna,

“Opalê atu ba hawa bêŋ anôŋ ma tem miŋ êpôm
 bêŋ anôŋ ami,
 ma opalê atu ba hawa auviŋna ma tem miŋ
 nê m yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷ Yê lô anaŋ hik Titi liŋ ek êsôk ek môle ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miŋ yê lô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida laha viŋ ba hapô viŋ ek êsôk. Wapô mbêŋ hêv yenaŋ auk hadêŋ Titi ba lahiki hathak môle. Aêŋ ba yahêv yalen mavi hadêŋ Wapô mbêŋ. ¹⁸ Tem yê lô nanê m anyô yaŋ imbiŋ yani. Ôpêŋ ma avô malô êv ha viŋ êyê nena anyô hadum Wapô mbêŋ anêŋ ku mavi ba e bam yani. ¹⁹ Ba intu avô malô êv ha viŋ elam ôpêŋ ek ni imbiŋ yê lô ek nê m da wapôm atu ek Wapô mbêŋ enja athêŋ lôkmanŋiŋ lôk injik thô nena yê lô lenŋi ha viŋ nanê m thê lô sa. ²⁰ Yê lô akô ek avô malô netatale yê lô esak da wapôm atu ba yê lô ayabiŋ. Ba intu yê lô apesaŋ ku êŋ mavi ²¹ ek Anyô Bêŋ lôk avô malô sapêŋ nêgê nena yê lô adum ku êŋ thê thôŋ.

²² Ba intu yê lô êv anyô te ha viŋ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nê m ku lomalo ma sa lô bô lôŋ. Bôk hayê nena môle ma avô malô mavi ba intu hapô viŋ ek êsôk. ²³ Titi ma yenaŋ anyô môle atu ba hadum ku ha viŋ ya hamô môle malêvôŋ. Ma aiyaŋ takêŋ ma avô malô êv ha viŋ iniŋ nê ku

takatu ba êv athêḡ l kmanḡiḡ hadêḡ Kilisi. ²⁴* Aêḡ ba uḡgwik am th  êndêḡ ḡê ênt k nena m l  ma av mal  lemimhaviḡ av mal  vi. Ba intu y l  abam m l . Ma tem av mal   vhaviḡ lod ḡlod ḡ l kth  n g  nena y l aniḡ ab  ma avan ḡ.

9

Kolin  v da ek n m Wap mb ḡ an ḡ av mal  sa

¹* M l  b k ovaloḡ ku da takatu ba   v ek n m Wap mb ḡ an ḡ av mal  mathêḡ sa. Ma doḡtom yalenḡhaviḡ yanaḡ ab  doho imbiḡ. ² Yahayala nena m l  lemimhaviḡ n n m i sa. Ba yahabam m l  hadêḡ av mal  Masedonia nena sondab ḡ yaḡ wakb k atu ma m l  av mal  Akaia kap l mim hakak am ek n n m da. Ba intu av mal  Masedonia doho elan  ba elom even  ek nindum a ḡ. ³ A ḡ ba yah v aiyaḡ doho ba  th k  t m atu ba y l  abam m l  ek miḡ imbitak  t m ab yaḡ ami ma  t m ku ek m l  nopesaḡ am  t m atu ba yahananḡ. ⁴ S b k ma yahabam m l  ba yak  ḡ  Masedonia doho n l m imbiḡ y l  ba n g  nena miḡ  p p k am ami  ḡ ma tem ya mama ma m l  ma tem noja mama b ḡ an ḡ l k. ⁵ A ḡ ba yahananḡ hik aiyaḡ takatu liḡ ek n m ḡ n s k n g  m l  ek n p p k da takatu ba b k m l  ubutiḡ ab  ek n n m ek batu da  ḡ imbitak  t m da wap m ma miḡ da paloḡ ami.

⁶* Lemimbi n m  nt k. Opal  atu ba havatho yaḡv k auviḡna ma tem enja dokte. Ma opal  atu ba havatho b ḡ an ḡ ma tem enja limam k.

* **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Snd 11:24-25

⁷ Wapômbêñ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavi-
donj. Ba intu avômalô tomtom nêñem malêla êtôm
iniñ leñiñhaviñ. Ma miñ nêpôlik ami. Ma anyô yañ
miñ êndôk anyô yañ la ek nêñ ami. ⁸ Wapômbêñ
anêñ wapôm tem indum ba anêñ nômka ma tem
imbitak bêñ anôñ êtôm wak nômbêñ intu ek anêñ
ku lomaloma indilup mavi. ⁹ Hatôm bôk eto nena,
“Yani hathak hapaliv anêñ wapôm hadêñ ñê
nômka ma mi takatu ba êmô lôbôlôbô,
ma anêñ thêthôñ hêk wak nômbêñ intu sapêñ.”

Kapya Yeñ 112:9

¹⁰ *Wapômbêñ hêv yañvêk ek nembatho ma polom
ek nejañ. Ma tem nêñ yañvêk bêñ anôñ ek indum
môlô numbitak thêthôñ êtôm yañvêk atu ba hêv
liñsiñ. ¹¹ *Yani tem indum ba môlô numbitak
lôkmañgiñ ek nundum wapôm lôbôlôñ ek yêlô
nanêñ da êntêk êndêñ avômalô ma tem nêñem iniñ
leñiñmavi êndêñ Wapômbêñ.

¹² Ku takatu ba môlô udum ma miñ ôêv
Wapômbêñ anêñ avômalô mathêñ iyom sa ami. Mi.
Thêlô enañ iniñ leñiñmavi bêñ hadêñ Wapômbêñ
aleba leñiñmavi takêñ hayô siñ ba halelope. ¹³ Ma
da êñ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê
nena ôêvhaviñ Kilisi ba osopa anêñ Abô Mavi ba
udum wapôm hadêñ thêlô lôk avômalô vi haviñ.
Êñ ma tem nêmbô Wapômbêñ. ¹⁴ Ma thêlô tem
nêgê Wapômbêñ anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ
môlô ba hayô siñ ba halelope ma tem leñiñjiki ba
netêñ mek ek môlô. ¹⁵ Nanêñ leñiñmavi êndêñ
Wapômbêñ esak anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ
alalô aleba hik alalôaniñ auk vônô.

* **9:10:** Ais 55:10 * **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15

10

Pol hêv yanida kisi

¹ *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauvij i ba hamô malinjaô. Ma yalen hik ya ek môlô ba yahanaj nena avômalô enaj nena yahamô havin môlô ma ya anyô kupik. Ma donjom enaj nena yahamô daim ma yahakôk havenj ek yambitak anyô bêñ. ² *Ma doho enaj nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêñ ba yasanj i la. Ba intu yahanaj hik môlô lij lôklokwanj ek nopesan abô êñ vémam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêñ. ³ Yêlô amô pik ma donjom mij ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami. ⁴ *Ma yêlô awa Wapômbêñ anêñ lôklokwanj ek abulij nômkama pik takatu ba lôklokwanj ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma mij nômkama pik êntêk ami. ⁵ Abô ebam i lôk êkôki takatu ba haminj Wapômbêñ anêñ auk loñ sij intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbanj takêñ ek imbitak thêthônj ênjêk Wapômbêñ ma. ⁶ Ba intu node kapôlômim lilij yapij ek yêlô athok ma nanêm vovanj êndêñ nê takatu ba leñôndônj kôtônj iyom. Ma mij ole kapôlômim lilij ami ma ku êñ tem mi.

⁷ Môlô othak ôyê nômkama hêk viyajij iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêñ, nodanô! Yêlô ma Kilisi anêñ havin. ⁸ *Yahabam yada bêñ anônj nena Anyô Bêñ hêv athêñ bêñ hadêñ yêlô ek nambatho môlô loñ lôklokwanj ma mij nambulij môlô ami. Ba intu mij ya mama ami. ⁹⁻¹⁰ Avômalô

* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Ep 6:13-17 * **10:8:** 2Ko 13:10

enaŋ nena yahato kapya hatôm anyô bêŋ lôk ya-
maleŋ thêlêv ba yahathaŋ avômalô. Lôk enaŋ nena
yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk
yenaŋ abô ma voloŋna. Nodaŋô! Môlô miŋ nosoŋ
nena yahato kapya yaŋ atu ek indum môlô nôkô
ami. Mi. ¹¹ Môlô opalêla takatu ba osoŋ nena
ya anyô kupik, ma nodek lemôndôŋ ba nodaŋô!
Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniŋ kapya,
nôm takêŋ iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm nê mavi takatu
ba ebam thêlôda? Yanaŋ nena ya anyô lôkauk
hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Nê molo
ethak idum aêŋ! Thêlô ethak êyê iniŋ ku ba ebam
nena thêlôniŋ ku lêk habitak mavi. ¹³ *Yêlô abam
yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba Wapômbêŋ hêv
hadêŋ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êŋ kapô.
Ma vi atu ba miŋ hêv ami ma miŋ abam yêlôda
ba anaŋ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho
enaŋ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miŋ
yêlôaniŋ ami. Mi. Yêlô ma nê môŋ anôŋ ek ayô
ek môlô haviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu
yêlô miŋ abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu
ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviŋ tem
indumbak ma yêlôaniŋ ku tem ni embeŋ môlônim
loŋ sapêŋ ¹⁶ ek yêlô nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô
Mavi embeŋ luvuluvu. Aêŋ ba tem yêlô nabam
yêlôaniŋ athêŋ esak ku kapô takatu ba anyô yaŋ
hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu ba Anyô Bêŋ habam yani
intu tem Anyô Bêŋ imbi binôŋ esak. Ma ôpatu ba
habam yanida intu tem athêŋ mi. Hatôm bôk eto
nena,

* **10:13:** Lom 12:3 * **10:17-18:** 1Ko 1:31; 4:4

“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak Anyô Bêṅ
iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miṅ kêdôṅwaga abôyaṅ ami

¹ Yahanay abô molo ma doṅtom nôômô malinyaô vêmam. ² *Yalenḍay hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêṅ ladaṅ hathak alalô. Yahapesay abô ek noja anyô doṅtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabuṅ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doṅtom miṅ elom ami denay.

³ *Ma yakô avômalô doho nimbuliṅ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak havinṅ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuṅ abô ba hasau Ewa. ⁴ *Nê takêṅ êlêm enay ba môlô osopa Yisu yaṅda ma miṅ Yisu atu ba yêlô bôk anay hathak ami. Ma owa dahô yaṅda ma miṅ yaṅ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaṅda ma miṅ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa ṅê êṅ thô? ⁵ *Môlô osoṅ nena kêdôṅwaga takatu ba olam nena “apospel lôkmanṅin” êmô vuliṅ ek ya e? Mi. Miṅ yahamô thêlô vibiṅ ami. ⁶ *Ya anyô yavenbôlêk malaiṅ ba yahanay abô thôthô. Ma doṅtom yenaṅ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêṅ môlô ba oyala yôv.

⁷ *Yahanay Wapômbêṅ anêṅ Abô Mavi hadêṅ môlô ma doṅtom yahadô vuli ek yatauviṅ ya ma yanêm môlô liṅ. Êṅ ma kambom e? ⁸ *Nodaṅô!

* **11:2:** Ep 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9

* **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:**

1Ko 9:18 * **11:8:** Plp 4:15,18

Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa nê êvhavinj vi iniñ valuselenj ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak. ⁹*Yahamô havinj môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma donjom miñ yahêv malainj hadêñ môlô ami. Aiyarj doho êlêm anêñ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêñ ma yahadô yanêm malainj lomaloma êndêñ môlô ba tem miñ yatak auk êñ ami. ¹⁰ Kilisi anêñ abô ma avanôñ. Ma yenanj abô aêñ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêñ. Môlô avômalo plovins Akaia miñ hatôm numinj ya lonj sinj ami. ¹¹ Miñ yalenjhavinj môlô ami ba intu yahadum aêñ e? Wapômbêñ intu hayala.

¹²⁻¹⁵ Sadarj hêv i liliñ hatôm anjela lôk deda. Ma anêñ nê ku ele i liliñ hatôm nê thêthônj aêñ iyom ba ibitak aposel oyanj ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêñ aposel. Êñ ma Sadarj da anêñ kobom ba hathak hadum aêñ ba intu miñ nosonj kakapuk ami. Aêñ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miñ yanja vuli esak Wapômbêñ anêñ abô takatu ba yahananj ami ek yadabêñ nê takêñ iniñ auk kisi. Thêlô idum ek nenanj nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yananj injik môlô linj esak vuli. Êñ ma tem thêlô nêñêm iniñ athêñ linj esak iniñ ku. Nê takêñ iniñ lôkmala anêñ darj tem êtôm iniñ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku aposel ba hawa malainj lomaloma

¹⁶ Bôk yahananj yôv nena miñ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma donjom tem yananj abô molo ba yambam ya êtôm kêdônjwaga abôyanj

* **11:9:** 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

takêḡ ba intu nodanḡ bônônḡ êtôm atu ba othak udum hadêḡ ḡê molo vi. ¹⁷ Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miḡ yahasopa Anyô Bêḡ anêḡ abô ami. ¹⁸ Ma kêdônḡwaga abôyaḡ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêḡ ba intu tem yambam ya. ¹⁹ Môlô othak ômô labalina haviḡ ḡê auk molo. Êḡ ma môlô ḡê lôkauk e? ²⁰ Odanḡ! Nê êḡ êyê môlô nena ôvathek lôk ibuliḡ môlô ma êv vovaḡ lôk êv thêlôda liḡ ma epetav môlô malemim danḡ. Ma donḡtom môlô miḡ ôpôlik ami! ²¹ *Betha ya anyô vau lôk miḡ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêḡ miḡ êkô ami ma êv iniḡ athêḡ liḡ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêḡ iyom. ²²⁻²³ *Thêlô ma Hiblu e? Mena Israel e? Mena Ablaham anêḡ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêḡ ḡê ku e? Ma ya? Ya ma bêḡ anônḡ lôk ek thêlô. Aêḡ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêḡ anônḡ lôk yahamô koladônḡ ma ik ya hathak yak lôkmaḡḡiḡ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlônḡ hamônḡ ek i. ²⁴ *Avômalô Israel bôk ik ya bôlônḡ bahenḡvi hathak yak lôkmaḡḡiḡ hatôm 39.* ²⁵ *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlônḡ lô ma ik ya hathak valu bôlônḡ te. Ma yahathak yeḡ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeḡ kambom hatôm bôlônḡ lô. Ma yahamô ḡḡwêk malêvônḡ hatôm bôlôvônḡ yaḡ ma wak daluk

* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israel iniḡ abô balabuḡ hanaḡ nena nijik anyô esak yak lôkmaḡḡiḡ êḡ êtôm bôlônḡ 40 êḡ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19

yaŋ. ²⁶ *Yaha ba yahalêm lôbôlôn ba ŋaŋbô lôk ñê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk ñê loŋ buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk ñê esau nena yenaŋ aiaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya. ²⁷ Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ ba miŋ yahêk ami. Yahathakmunin lôk yahama kisi ma yaha yaleŋ oyaŋ. Ya nômkama mi ba yahasimbak. ²⁸ Ma malaiŋ te haviŋ nena yaleŋ hik ya wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ lôkthô. ²⁹ Ñê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek indum kambom, êŋ ma yakapôlôn hathaŋ hatôm atum.

³⁰ Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. ³¹ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu sapêŋ hayala nena miŋ yahaŋ abôyaŋ ami. ³² *Aletas hatôm kiŋ ma yahamô Damaskas. Ma kiŋ anêŋ anyô bêŋ te hanaŋ hadêŋ ñê vovak takatu ba eyabiŋ loŋ êŋ ek nebalon ya. ³³ Ma doŋtom etak ya halôk vak sam bêŋ te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyaŋ ba yahasôv ma miŋ evalon ya ami.

12

Pol hayê wêŋ

¹ Abô êntêk miŋ hatôm nêŋ avômalô sa mavi ami. Ma doŋtom tem yambam ya esak loŋbô esak wêŋ lôk auk takatu ba Anyô Bêŋ hik thô hadêŋ ya. ² Yahayala anyô atu ba hêvhaviŋ Kilisi. Sondabêŋ 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak leŋ te lô.

* **11:26:** Ap 9:23; 14:5 * **11:32:** Ap 9:23-25

Ewa ôpêñ lôk liñkupik mena injo, êñ ma yahathôn. Wapômbêñ da hayala. ³ Yahayala nena anyô êñ ewa lôk liñkupik mena mi, êñ ma yahathôn ma Wapômbêñ iyom intu hayala ⁴ ba ewa yani ba i malak leñ elam nena “Paladais”. Yani halanô abô loñ kapô lomaloma ba ik yani kisi ek miñ enañ bêñ ami. ⁵ Anyô anêñ aêñ ma tem yambam yani. Ma donjom yada ma tem yambam yenañ ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmanjij havatho Pol

⁶⁻⁷ *Wapômbêñ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmanjij hadêñ ya yôv. Aêñ ba yahadum ek yambam yada esak auk êñ, êñ ma yanañ abô avanôn iyom ba miñ ya anyô auk volon ami. Ma yakô avômalô neson nena ya anyô lôkmanjij ba miñ ya anyô oyañ hatôm nê vi ami. Aêñ ba hêv Sadañ anêñ nê ku ba i ibi yalenñkupik hathak yak lôkmanjij ba hêv malain hadêñ ya ek miñ yangê ya dañ ami. ⁸ Yahalañ hadêñ Wapômbêñ hatôm bôlôn lô ek nêv vê ênjêk ya. ⁹ *Ma donjom hanañ hadêñ ya, “Yenañ lôklokwañ hik i thô hadêñ waklavôn o vau lôk yenañ wapôm ma hatôm ek o.” Aêñ ba yalenmavi ek yambam yenañ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêñ lôklokwañ thô. ¹⁰ Ya anyô vau ma donjom lêk ya anyô lôklokwañ. Ba intu yahasopa Kilisi vañgwam ma yalenmavi nena ya anyô vau lôk enañ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovañ lôk malain lomaloma hadêñ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

* **12:6-7:** Jop 2:6 * **12:9:** Plp 4:11-13

11 *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyan ma donjom miñ ya anyô oyan anôñ ek aposel lôkmanñin takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miñ onañ yenañ ku anêñ lavôñ mavi hadêñ i ami. 12 *Wapômbêñ hamiñ lôklokwan haviñ ya ba intu hik yenañ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôñin lôk nômbithi ma ku lôklokwan lomalama ma miñ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôm takêñ yôv. 13 *Aisê ba môlô onañ nena yakapôlôñ hagiap hathak môlô ma yalenhaviñ avômalô êvhaviñ vi? Sêbôk ba yahamô haviñ môlô ma yahadô yanêm malaiñ êndêñ môlô ba intu miñ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêñ avômalô êvhaviñ vi ami. Ma môlô lemmaniñ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

14 Odañô! Lêk bôlôñ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miñ yalenhaviñ môlô nônêm nômkama êndêñ ya ami. Yalenhaviñ môlôda. Avômena miñ isup valuseleñ ek nêñêm lami sa ami. Mi. Lami isup valuseleñ ek nêñêm nali sa. Ba intu tem miñ yanêm môlô malaiñ ek yasup môlônim da ek nêm ya sa ami. 15 Aêñ ba yalenmavi anôñ ek yanêm yenañ nômkama lôkthô êndêñ môlô ma yanêm yada imbiñ aêñ iyom. Yalenhaviñ môlô bêñ anôñ ma yakô ek môlô nôndô ya. 16 Avômalô enañ nena yahamô haviñ i ba miñ yahêv malaiñ ami. Ma donjom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanañ abô yañ. 17 Aisê! Nê ku takatu ba yahêv

* 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom 15:19 * 12:13: 2Ko 11:9

hathôk ma doho ibuliņ mólô e? ¹⁸ *Yahapôviņ Titi ek êsôk ek mólô ma yahêv alalôaniņ aiaņ te havin. Ma Titi habuliņ mólô e? Mi. Titi hathak hasopa yaveņgwam iyom ma yaianiņ auk ma doņtom.

¹⁹ Mólô olaņô abô takatu ba oson nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêņ avômalô ba amiņ Wapômbêņ ma ba anaņ abô êntêk. Aiaņ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho mólô loņ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miņ yalen_{mavi} ek mólô ami ma mólô tem miņ lemim-mavi ek ya aêņ ami. Yahakô ek abô lôkthaņgo ma leņdaņ lôk leņņaņa, lôk ovak am vose hi lodôņlodôņ, abôma lôk onaņ abôyaņ hathak anyô yaņ ma otatale am lôk ôyê am daņ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loņbô ma yenaņ Wapômbêņ tem indum ba ya mama esak mólônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôņ malaiņ bêņ anôņ esak ñê takatu ba miņ ele kapôlôņiņ liliņ hathak iniņ lelaik lôk thethaņak ma sek waliliņ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabiņ iniņ êvhaviņ

¹ *Bôk yahathôk bôlôņ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôņ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk, “Ju mena lô la enaņ anyô te anêņ kambom bêņ, êņ ma abô avanôņ.” *Lo 19:15*

²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôņ yaņ ma yahêv abô lôkliņyak hadêņ mólô. Ma lêk yahamô havin mólô ami, ma doņtom yahaņa hathak loņbô nena

* **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Mat 18:16; 1Ti 5:19

môlô lemimhaviņ ôņgô nena yada yenaņ abô mena Kilisi anêņ abô. Ba intu tem yasôk esak loņbô ek yaņgê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miņ yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma miņ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaņ kambom ba tem eyabiņ môlô dedaui mavi. ⁴*Avanôņ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doņtom hamô lôkmala hathak Wapômbêņ anêņ lôkliņyak. Yêlô ma vaunena aêņ iyom ma doņtom hathak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ ba intu yêlô amô lôkmala haviņ yani ek nanêm môlô sa.

⁵*Nôsôam ba noya ek ôņgô nena unim ôêvhaviņ hamô mena mi e? Nutitiņ amda ek noyala nena intu ômô haviņ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. ⁶Yalenhaviņ môlô nutitiņ yêlô ma tem ôņgô nena miņ bôk aêv yak ami. ⁷Ba yêlô miņ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êņ ma nôm oyaņ. Mena enaņ nena yêlô aêv yak ba yêlô ñê vau ba miņ aposel ami, êņ ma nôm oyaņ aêņ iyom. Ma doņtom nômbêņ ma nundum nômkama lôkthô thêthôņ iyom. Ma yahanai hik Wapômbêņ liņ ek miņ môlô nundum kambom la ami. ⁸Yêlô miņ hatôm nandum nômla eso abô avanôņ ami. Mi. Nambatho abô avanôņ loņ iyom. ⁹Môlô lôklokwaņ ma yêlô vau, êņ ma yêlô leņiņmavi. Yêlô atei mek ek môlô nopesaņ unim kambom takêņ ba numbitak mavi esak loņbô. ¹⁰*Anyô Bêņ hêv ku lôk athêņ êņ hadêņ ya ek yato môlô ek numbitak thêthôņ ma miņ yambi môlô ni ami. Aêņ

* **13:4:** Plp 2:7-8 * **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:10:** 2Ko 10:8

ba miñ yahamô havin môle ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôn atu ba yahathok ma tem yanja yenañ lôklokwañ ek yapesañ môlônim auk. Ma miñ yanêm vovañ êndêñ môle ami.

Pol hanañ anêñ lamavi

¹¹ Aiyañ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nope-sañ malain sapêñ. Nobatho am loñ esak abô ni ba êlêm ma noja auk doñtom lôk nômô yôhok ma Wapômbêñ anêñ lahavin lôk anêñ labali êmô imbiñ môle.

¹² Ma nokam môlôviyañ esak kobom yôhok mathen.

Nê mathen lôkthô êv iniñ leniñmavi havin.

¹³ Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm lôk Wapômbêñ anêñ lahavin ma Lovak Mathen anêñ lamavi êmô imbiñ môle lôkthô.

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a